

FODOR GÉZA

BEVEZETŐ

Hans-Georg Gadamer az utóbbi évtizedben magyar filozófiai és művészettudományi körökben a legtöbbet hivatkozott s e körökön kívül is leggyakrabban emlegetett (bár jóval ritkábban olvasott) szerzők közé tartozik - Heideggerhez és Derridához hasonlóan. Múltán. De még akik ismerik is főművét, az Igazság és módszer, aligha tudnak valamit szerzőjéről s annak életpályájáról, aki és amely a mű mögött áll. Bár e jelentős gondolkodó egyetlen színházi tárgyú munkája magáért beszél, hogy kontextusa és dimenziója érzékelhető legyen, nem felesleges némi háttérinformációk birtokában olvasni.

Gadamer 1900-ban született Marburgban, apja a gyógyszervegyészet professzora volt. Előbb Breslauban (a mai Wrocławban), majd 1919-től Marburgban tanult germanisztikát, történelmet, művészettörténetet és filozófiát. Itt doktorált 1922-ben filozófiából az újkantiánus Paul Natorpnál egy Platón-problémáról készített disszertációval - a második véleményező Nicolai Hartmann volt. Miután egy szemesztert Freiburgban töltött, Edmund Husserl és Martin Heidegger mellett, ez utóbbival 1923-ban visszatért Marburgba, hogy folytassa filozófiai tanulmányait, és egy év múlva klasszika-filológiai tanulmányokat kezdjen Paul Friedländernél, melyeket 1927-ben államvizsgával zárt le. Habilitációs értekezését (*Platón dialektikus etikája*, 1928) Husserl leíró fenomenológiája, Heidegger Platón- és Arisztotelész-magyarázata és a heideggeri egzisztenciális hermeneutika (Lét és idő, 1927) befolyásolta. A munka a szókratikus dialógussal és a platóni dialektikával olyan témákat exponált, amelyek később beépültek Gadamer szisztematikus hermeneutikai műveibe.

Miután rövid ideig tanította marburgi és a kieli egyetemen, Gadamer a filozófia rendkívüli professzora lett Marburgban, majd 1939-ben - immár egyetemi nyilvános rendes tanárként - tanszéket kapott Lipcsében. A nemzetiszocializmus idején csak kevés, kisebb értekezést publikált, egyebek között Platónról és Herderről. 1947-től '49-ig Frankfurt am Mainban tanított. 1949-ben Karl Jaspers heidelbergi tanszékén lett a nagy filozófus utóda, egészen 1968-ig. Itt keletkezett az a bizonyos főmű, az Igazság és módszer (1960), amelyben, megismételve Heidegger „fordulatát” az egzisztenciális ontológiától a léttörténet filozófiájához, a megértés elméletét vázolja. A sok nyelvre lefordított könyv (magyarul: 1984) egyike a hermeneutika legfontosabb műveinek. Nagy befolyást gyakorolta kultúrtudományok alapvető vitáira és komoly kontroverziákhoz vezetett, különösen Jürgen Habermasszal (*Hermeneutika és ideológiakritika*, 1971) és Jacques Derridával (Szöveg és interpretáció, 1984). Nyugdíjba vonulása után Gadamer különböző külföldi egyetemeken tanított.

Számos, különösen a hatvanas évek óta született, s hol külön, hol gyűjteményes kötetekben publikált tanulmányának és előadásának súlypontja a filozófiai hermeneutika kiegészítéseinek és továbbfejlesztéseinek kívül alapjainak: a görög filozófia (*Eszme és valóság Platón „Timaios”-ában*, 1974; *A jó eszméje Platón és Arisztotelész között*, 1978), illetve Hegel (*Hegel Dialektikája*, 1971) és Heidegger (*Heidegger útjai*, 1983) analízisére esik. Arra a kihívásra, amelyet a modern, a közvetlen megértésnek nem engedelmeskedő művészet a „hagyomány” és a „klasszikus” fogalmához kötődő hermeneutikája számára jelent, Gadamer részint a hermetikus lírával kapcsolatos interpretációkkal (*Ki vagyok én és ki*

vagy te? Kommentár Paul Celan „Lélegzetkristály” című költeménysorozatához, 1973; *Poetica*, 1977), részint a kortárs esztétika kérdésfelvetéseinek vizsgálatával válaszolt (*A szép aktualitása*, 1977). Gadamer több filozófiai szakfolyóirat és kiadványsorozat kiadótársa.

Az Igazság és módszer és néhány folyóiratban, illetve szöveggyűjteményben publikált írása után, tavaly esztétikai tanulmányainak válogatott gyűjteménye is megjelent magyarul: *A szép aktualitása*; T-Twins Kiadó, 1994. Az alábbi szöveg, *A színház mint ünnep* azon az előadáson alapul, melyet Gadamer 1954-ben, a mannheimi Nemzeti Színház fennállásának százhetvenötödik évfordulója alkalmából tartott.

HANS-GEORG GADAMER

A SZÍNHÁZ MINT ÜNNEP

Az emlékünnap, amelyre összegyűltünk, a német színház történet egy hosszú és dicső fejezetét idézi fel bennünk. Mannheimnek százhetvenöt év óta van állandó színháza.

Az állandó színház eszméjét a polgári társadalom teremtette meg és hordozta, s ma is a polgári szellemiség tartja fenn; ezt a társadalmat illeti tehát az önmegvalósításnak az ilyen megemlékezésből adódó büszke tudata. Mindazonáltal a történelmi változások mércéjével mérve százhetvenöt év nem hosszú idő, és semmiképp sem biztosítéka a maradandóságnak. A szóban forgó időtartamon belül a társadalmi viszonyok oly mélyreható strukturális változáson mentek át, hogy ezt a változást a színház társadalmi funkciójának is tükröznie kell - mint ahogy tükrözi is. Ebben az elmúlt százhetvenöt évben a világ külső képe nagyobbban változott, mint az írott emberi történelem egész addigi menete során. Gondoljunk pusztán csak kontinensünk és városaink népezsáporulatára. A számbeli adatok beszédesek. A modern társadalmat át- meg áthatja az ipari technika - s ezt senki sem tapasztalja erőteljesebben, mint az, aki Heidelberg költő-tudományos szigetéről át-jön Mannheimba, s e szorgos ipari városban megéri a modern gazdaság életének lüktető ér-verését. Ám a végbement változás legfontosabb ismérve mégiscsak a távolságok eltűnésében áll. Mindenki utazik. A modern társadalom a közlekedés demokráciája. Ha valamikor az udvari vagy polgári kultúra székhelyei között utazgató szintársulatok voltak a „vándorok”, mára már mi, valamennyien, nézők és színházbarátok ugyan-csak vándorok lettünk, s e minőségben gyűlünk

össze a színház erős és ünnepi állandó épületében. Hogyan is várhatnánk ilyen körülmények között, hogy a színház a régi maradjon, és hogyan is lehetne jövője egyértelműen biztosítva?

A modern technika alkotásai a szó szoros értelmében betörték a színház legbenső életterébe, és a legkevésbé sem magától értetődő, hogy a színháznak e megváltozott világban jövője lenne. Nevezetesen a film és a rádió fejlesztett ki új formákat az emberek velük született látványkedvelésének és zenei étvágyának kielégítésére, míg másfelől a modern sport olyan, tömegeknek szánt színjátékformát hozott létre, amely bár ünnepi jellegű, a művészetnek viszont teljességgel híján van. Egészen a költészetig hatolóan érzékeljük korunk új szerkesztési törvényét, amelyet hadd nevezek montázsoknak. A montázs olyan kompozíció, amely önmagukban kész, bevégzett részekből áll. A montározást végző ugyan be-leadja a maga szellemi teljesítményét, amennyiben pontosan előre kell látnia az egész működését, a költői vagy színházi montázs esetében pedig a hatását is; mindazonáltal ez a szakember a modern ipari munkavilágához tartozik, és aligha-nem közelebb áll a mémökhöz, semmint a géniuszhoz. Mekkora változtak a termelés törvényei, hogy idáig jussunk; és vajon a színház, a zseniális improvizáció helyszíne nem veszíti-e el szükségképpen a maga helyét a technikai tervezésnek ebben az új világában?

E kérdés megválaszolásához engedtessek meg, hogy a gondolkodó történész egy, a színházra mindenkor jellemző, lényegi sajátosságra: az ünnepi jellegre szegezze tekintetét. A színház - a szónak mind nyelvi, mind tartalmi eredetét